

ГЕДУЛЬЯНОВ В. Е.,
здобувач кафедри адміністративного
права і процесу та митної безпеки
(Національний університет державної
фіскальної служби України)

УДК 347.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-6>

ОНТОЛОГО-ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ЮРИДИЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Доведено доцільність застосування онтолого-гносеологічного підходу до здійснення пізнавально-аналітичного процесу юридичної кваліфікації корупції та пов'язаного з корупцією правопорушення. Такий підхід дозволяє забезпечити цілісне сприйняття адміністративно-деліктних відносин у поєднанні матеріального – складу адміністративного правопорушення, і процесуального – процедур притягнення винних до адміністративної відповідальності. Встановлено, що для характеристики юридичного складу корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень мають бути враховані, виявлені і зафіксовані уповноваженими особами ознаки адміністративного делікту, вивчено та проаналізовано всі зібрані докази на предмет законності, достатності, повноти виявлення. Встановлено окремі проблемні питання здійснення юридичної кваліфікації корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень.

Ключові слова: *корупція, корупційні правопорушення, адміністративний делікт, юридична кваліфікація.*

Доказана целесообразность применения онтолого-гносеологического подхода к осуществлению познавательного-аналитического процесса юридической квалификации коррупции и связанного с коррупцией правонарушения. Такой подход позволяет обеспечить целостное восприятие административно-деликтных отношений в сочетании материального – состава административного правонарушения, и процессуального – процедур привлечения виновных к административной ответственности. Установлено, что для характеристики юридического состава коррупционных и связанных с коррупцией правонарушений должны быть учтены выявленные и зафиксированные уполномоченными лицами признаки административного деликта, изучены и проанализированы все собранные доказательства на предмет законности, достаточности, полноты обнаружения. Установлены отдельные проблемные вопросы осуществления юридической квалификации коррупционных и связанных с коррупцией правонарушений.

Ключевые слова: *коррупция, коррупционные правонарушения, административный деликт, юридическая квалификация.*

The expediency of using the ontological and epistemological approach to the implementation of the cognitive-analytical process of legal qualification of corruption and corruption-related offenses has been proved. This approach allows ensuring a coherent perception of administrative and tort relations in a combination of material – the composition of the administrative offense and procedural – procedures for

bringing the perpetrators to administrative liability. It is established that in order to characterize the legal composition of corruption and corruption-related offenses, account should be taken of the signs of administrative delict detected and recorded by authorized persons, all collected evidence regarding the legality, sufficiency, completeness of detection should be analyzed and analyzed. Several problem issues of the legal qualification of corrupt and corruption-related offenses are established.

Key words: *corruption, corruption offenses, administrative delict, legal qualification.*

Вступ. Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [1] застосовано абстрактний спосіб викладення правової норми щодо визначення понять «корупція», «корупційне правопорушення», «правопорушення, пов'язане з корупцією». Про абстрактний спосіб викладення свідчить та обставина, що у відповідних поняттях або не вказано, до якого виду юридичної відповідальності має бути притягнена особа, яка вчинила протиправну дію (у випадку визначення поняття «корупція»), або вказано про декілька видів юридичної відповідальності, до яких може бути притягнена винна особа (у випадку визначення поняття «корупційне правопорушення»), або вказується про правову можливість притягнення до юридичної відповідальності в разі порушення певних правообмежень (у випадку визначення поняття «правопорушення, пов'язане з корупцією»). Отже, в нормах права, в яких закріплено відповідні поняття, надано загальну формулу протиправного діяння, що визначає необхідність звернення до інших законодавчих актів із метою пошуку відповіді на те, які саме конкретні склади правопорушень передбачені правовою нормою та яку саме встановлено юридичну відповідальність.

Така нормативна невизначеність протиправних діянь зумовлює необхідність звернення до загальнотеоретичних положень, присвячених юридичній кваліфікації, з метою формування теоретичної бази подальшого вдосконалення чинного антикорупційного законодавства. Поряд із цим слід зауважити, що дослідження юридичного складу корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень із позицій виділення серед них таких, за вчинення яких встановлено адміністративну та дисциплінарну відповідальність, передбачає звернення не тільки до Кодексу України про адміністративні правопорушення та профільного Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, а й до інших законів і законодавчих актів, де передбачено окремі склади таких правопорушень.

Сутність юридичної кваліфікації діяння, яке вчиняється з порушенням норм чинного законодавства, полягає у визначенні складу відповідного правопорушення. Вказане стосується встановлення юридичного складу діяння як такого, що містить ознаки корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення, відповідно норм Закону України «Про запобігання корупції» [1], Кодексу України про адміністративні правопорушення [2]. Здійснення належної юридичної кваліфікації правопорушень як таких, що мають ознаки корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення, забезпечує законність під час притягнення до юридичної відповідальності, усуваючи умови здійснення помилок у процесі застосуванні заходів примусового характеру, що пов'язано з обмеженням прав і свобод, а також сприяє зниженню рівня правового нігілізму в суспільстві.

Про необхідність посилення боротьби з корупцією свідчать, зокрема, статистичні дані про установлені суми матеріальних збитків від скоєних кримінальних корупційних правопорушень. За даними МВС України, тільки за 5 місяців поточного року ці збитки були оцінені в понад 35 млн. грн., хоча службових злочинів було зареєстровано в цьому році менше, ніж у попередньому – 2011 році, що фактично означало зростання ступеню суспільної небезпеки скоєння кримінальних корупційних правопорушень у сфері службової діяльності.

У 2018 році Національним антикорупційним бюро України було скеровано до суду 32 кримінальні справи щодо корупції. Одна з них – заволодіння коштами держпідприємства Адміністрації морських портів – 247 мільйонів гривень. За словами голови НАБУ, на днях

завершили розслідування «справи Онищенко»: схема розкрадання 3 мільярдів гривень державних коштів [3].

Отже, визначення наукового підходу до юридичної кваліфікації корупційних та пов'язаних із корупцією порушень створює умови забезпечення однозначності під час здійснення юридичної кваліфікації та в подальшому – подолання нормативної неузгодженості та невизначеності.

Структуру адміністративного делікту аналізували вчені, які плідно працювали і працюють у галузі адміністративного права: Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, Є.В. Додін, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Л.В. Коваль, Д.М. Овсянко, О.І. Остапенко та інші вчені. Окреме слід виділити монографію В.К. Колпакова «Адміністративно-деліктний правовий феномен» [4], що є ґрунтовною роботою, в якій піддано аналізу правову природу адміністративного делікту, особливий характер цього правового явища. Водночас не слід ігнорувати сучасні наукові напрацювання, присвячені пошуку шляхів вирішення проблеми сутності адміністративного процесу, формуванню теоретичної основи адміністративного процесуального права, вдосконаленню адміністративної відповідальності, адміністративно-деліктному процесу, адміністративно-юрисдикційним провадженням: В.В. Богущького, В.М. Гаращука, В.М. Горшенева, О.В. Джафарової, Е.Ф. Демського, Т.О. Коломоєць, Д.М. Лук'янця, І.Ю. Романюк, О.П. Рябченко, А.О. Селіванова, М.М. Тищенко, Н.В. Хорошак, Х.П. Ярмаки та інших вчених. Викликає зацікавленість монографія І.А. Артеменко, в якій розкрито авторський підхід щодо визначення органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративного процесуального права [5]. Наведені інші наукові здобутки вчених є тією основою, спираючись на яку, доцільно проводити подальший пошук універсального наукового підходу до здійснення юридичної кваліфікації корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення.

Постановка завдання. Метою статті є обрання наукового підходу до пізнавально-аналітичного процесу юридичної кваліфікації корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення.

Результати дослідження. Адміністративне правопорушення (проступок) характеризується низкою ознак. Це, передусім, діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, а також акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної діяльності інших людей, суспільства, держави. Переконавання, думки людей непідвладні закону за виключенням, коли вони знайшли зовнішній вияв [6, с. 143].

Усталеними є положення доктрини адміністративного права щодо розуміння складу адміністративного правопорушення. Відповідне поняття надає В.К. Колпаков, який зазначає, що склад адміністративного правопорушення становить сукупність головних, визначальних ознак, виділених законодавцем як типові, необхідні і водночас достатні для притягнення особи до юридичної відповідальності [7]. Отже, вчений відзначає структуру складу адміністративного правопорушення, яку становлять певні ознаки. Ідентифікувати наявність чи відсутність таких ознак можливо тільки в разі їх визначення у чинному законодавстві. При цьому В. К. Колпаков підкреслює важливу тезу про те, що саме в нормах законодавства мають бути встановлені головні (визначальні) ознаки. Вказане для юридичної кваліфікації певного діяння як протиправного, за вчинення якого настає, зокрема, адміністративна відповідальність, означає необхідність встановлення під час здійснення юридичної кваліфікації відповідності чи невідповідності вчиненого діяння ознакам адміністративного правопорушення.

Поняття, якими позначені ознаки адміністративного правопорушення, є загальними, теоретичними, а їх конкретний зміст встановлено нормою права.

Так, загальновідомо, що до складу адміністративного проступку, що розглядається в доктрині адміністративного права і процесу як юридична підстава адміністративної відповідальності [6, с. 142], належать: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона і суб'єкт проступку [8, с. 332]. Учені відзначають, що суспільна шкідливість, протиправність, вина та адміністративна караність є найбільш характерними та істотними ознаками будь-якого адміністративного правопорушення (проступку), які характеризують фактичну підставу адміністративної відповідальності і складають її матеріальне поняття [9, с. 172].

Ще у 1995 році О.І. Остапенко підкреслював думку стосовно відображення суттєвих ознак протиправного діяння як реального явища у складі адміністративного проступку, до якого належать чотири взаємопов'язані елементи. Діяння може вважатись деліктом тільки в тому випадку, коли воно містить усі чотири ознаки, відсутність хоча би однієї з яких дозволяє вказати про відсутність юридичного складу делікту в цілому [10, с. 175].

Для формування підходу щодо юридичної кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення (проступку, делікту) доцільно звернутись до напрацювань В.К. Колпакова, який підкреслює моделюючу роль філософії під час здійснення юридичної кваліфікації. Вчений зазначає належність до сфери правової онтології описів подій і діянь, які реально трапились і можуть мати юридичні наслідки, які вказуються в актах, протоколах, поясненнях, експертних висновках та інших аналогічних джерелах і в яких зафіксовано ознаки певного діяння. Порівнюючи такі описи з нормами чинного законодавства (які вчений характеризує як абстракції, онтологічні феномени), можна дійти гносеологічних висновків, а саме – встановити наявність чи відсутність підстав для притягнення особи до адміністративної відповідальності. Саме такий аналіз, підкреслює вчений, і є кваліфікацією адміністративних проступків, результати якої мають бути зафіксовані в документах – постановах і рішеннях по адміністративній справі компетентних посадових осіб чи органів [4, с. 170].

У наведеному підході В.К. Колпакова розкрито зміст пізнавально-аналітичного процесу, що є основою юридичної кваліфікації діяння. Вчений деталізує етапи цього процесу та характеризує їх із позицій онтології та гносеології, поєднання яких дозволяє встановити наявність чи відсутність ознак адміністративного проступку. Важливим аспектом наукового підходу В.К. Колпакова є наголошення на фіксуванні в документі ознак та рішень, прийнятих за результатами пізнавально-аналітичної діяльності щодо юридичної кваліфікації проступку як адміністративного делікту. Важливо також підкреслити і ту обставину, що наголошення на необхідності фіксування ознак адміністративного проступку та результатів юридичної кваліфікації тягне за собою визначення суб'єктом юридичної кваліфікації тільки уповноважену особу, компетенція якої має бути встановлена на законодавчому рівні.

Отже, правова онтологія виявлення адміністративного проступку передбачає встановлення наявності відповідних ознак, а гносеологія – здійснення аналітичної діяльності уповноваженою особою щодо встановлення достатності, повноти виявлених ознак для юридичної кваліфікації діяння як адміністративного проступку, залучення таких ознак, зафіксованих у встановлений законодавством спосіб, в якості доказів у справах про адміністративні правопорушення та прийняття рішення щодо притягнення винної особи до адміністративної відповідальності. По суті, застосування онтолого-гносеологічного підходу до здійснення юридичної кваліфікації діяння як адміністративного проступку, прийняття рішення про притягнення до адміністративної відповідальності свідчить про динамічний, послідовний характер відповідних процедур, який не може бути порушений, адже порушення порядку їх здійснення тягне за собою негативні наслідки у зв'язку з неможливістю здійснити пізнання ознак вчиненого діяння, встановити їх коло та зміст, а отже – провести належну юридичну кваліфікацію та вирішити питання про застосування адміністративних стягнень.

Застосування онтолого-гносеологічного підходу до юридичної кваліфікації діяння як адміністративного делікту відображає необхідність фіксування ознак діяння та набуття ними процесуального значення доказів у справі про адміністративне правопорушення, достатність і повнота яких свідчить про наявність підстав притягнення до адміністративної відповідальності. Відсутність доказів або їх недостатність не дозволяє здійснити юридичну кваліфікацію діяння, що означає відсутність підстави притягнення до адміністративної відповідальності.

Вірність вказаного підтверджено інформацією, зазначеною в листі Верховного Суду України від 01.04.2008, присвяченому узагальненню судової практики із кримінальних справ про службові злочини з ознаками корупційних діянь (статті 364, 365 та 368 Кримінального кодексу України), а також справах про порушення вимог Закону від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією». Верховним Судом України наголошено про необхідність додержання

органом, який веде боротьбу з корупцією, вимог ст. 245 КпАП України, тобто своєчасно, всебічно, повно й об'єктивно з'ясувати обставини діяння. При цьому поняття «достатність», яке застосовується відносно даних, які свідчать про наявність у діянні особи ознак корупційного правопорушення, має оцінний характер, а тому питання про достатність даних у кожному конкретному випадку вирішує особа, уповноважена на складання протоколу. Але за будь-яких обставин це мають бути дані, які однозначно свідчать про те, що: 1) корупційне правопорушення мало місце; 2) його вчинено певною особою; 3) ця особа є суб'єктом корупційного правопорушення; 4) це правопорушення вчинено умисно; 5) наявні інші, передбачені Законом ознаки корупційного правопорушення (наприклад, присутня мета незаконного одержання матеріальних благ) [11].

Актуальність вищезазначеної правової позиції Верховного Суду України, незважаючи на неодноразові зміни, внесені до антикорупційного законодавства, не втрачається, оскільки стосується норм КУпАП, якими урегульовано основи процедур притягнення до адміністративної відповідальності. По суті, у цих рекомендаціях відображено: а) необхідність фіксування факту вчинення корупційного діяння; б) необхідність дотримання вимоги здійснення фіксування уповноваженою особою; в) необхідність забезпечення достатності і допустимості доказів. Усі ці три рекомендації не протирічать підходу, запропонованому В.К. Колпаковим, щодо співвідношення статички і динаміки адміністративно-деліктних відносин.

Суспільна шкідливість дії чи бездіяльності як перша ознака адміністративного проступку означає, що вона заподіює або створює загрозу заподіянням шкоди об'єктам адміністративно-правової охорони, які передбачені у ст. 9 КУпАП [9, с. 172].

Питання про визначення різниці між суспільною шкідливістю та суспільною небезпекою діяння за прийнятою правовою доктриною є ключовим у розмежуванні кримінальної та адміністративної відповідальності. В.К. Колпаков виділяє два пов'язаних між собою аспекти розгортання дискусії: політичний і юридичний [4, с. 172]. Зосереджуючись на суто юридичному аспекті, слід вказати про те, що В.К. Колпаков вказує про умовність і рухливість меж між адміністративним проступком (деліктом) і кримінальним правопорушенням (злочином). Вчений наголошує на двох підходах, які застосовуються задля здійснення юридичної кваліфікації діяння як адміністративного делікту або злочину: розуміння адміністративного делікту з позицій суспільно небезпечного діяння або шкідливого [4, с. 172].

На думку вченого, онтологічною ознакою протиправного діяння – адміністративного проступку, злочину – є шкідливість, а гносеологічною – суспільна небезпека. Наявність або відсутність гносеологічної ознаки у шкідливому діянні доводиться під час оцінки доказів, усіх обставин справи і відображається в юридичному документі, де фіксується кваліфікація протиправного діяння (в постанові зі справи про адміністративне правопорушення, вирокіх суду) [4, с. 187]. Такий підхід В.К. Колпакова є логічним продовженням теоретичних положень щодо особливостей застосування онтолого-гносеологічного підходу до юридичної кваліфікації адміністративних деліктів, необхідності збору доказів і їх належного фіксування, встановлення чіткого висновку про кваліфікацію діяння у юридично значимому документі.

Висновки. Філософсько-правовий підхід В.К. Колпакова до характеристики адміністративного делікту може бути покладений в основу цілісного сприйняття адміністративно-деліктних відносин у поєднанні матеріального – складу адміністративного правопорушення, і процесуального – процедур притягнення винних до адміністративної відповідальності. При цьому важливою є конкретизація статусу учасників цих відносин як таких, повноваження яких мають бути передбачені чинним законодавством. Під час здійснення пізнавально-аналітичного процесу юридичної кваліфікації діяння як адміністративного проступку тільки уповноважені суб'єкти можуть здійснювати збирання доказів, їх фіксування у встановлений спосіб, що є гарантією повноти та об'єктивності збору доказової бази як основи пізнавального процесу виявлення адміністративного проступку. Аналітична діяльність при цьому є продовженням пізнавальної, завдяки здійсненню якої уповноважена особа визначає наявність чи відсутність ознак адміністративного проступку, виявляє його склад.

Для характеристики юридичного складу корупційний та пов'язаних із корупцією правопорушень мають бути враховані такі положення: а) під час здійснення юридичної кваліфікації діяння мають бути визначені його ознаки у встановлений законодавством спосіб. Це означає, що такі ознаки мають бути виявлені і зафіксовані уповноваженими особами в документах, що оформлені у відповідності чинному законодавству; б) здійснення юридичної кваліфікації діяння як корупційного правопорушення являє собою пізнавально-аналітичний процес, під час якого всі зібрані докази мають бути вивчені та проаналізовані на предмет законності, достатності, повноти виявлення; в) виникає питання щодо коректності терміну «пов'язані із корупцією правопорушення» у зв'язку з прогнозуванням проблем щодо здійснення юридичної кваліфікації, враховуючи, що чинне законодавство передбачає юридичну відповідальність тільки за вчинення деліктів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49 (05.12.2014). Ст. 2056.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984 р. № 51. Ст. 1122. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».
3. Ситник А. Збитки від корупції у державних підприємствах більші, ніж трансні МВФ. URL : https://espreso.tv/news/2019/02/08/zbytky_vid_korupciyi_u_derzhavnykh_pidpryemstvakh_bilshi_nizh_transhi_mvf_sytnyk (дата звернення : 26.04.2019).
4. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
5. Артеменко І.А. Органи публічної адміністрації як суб'єкти адміністративного процесуального права : монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 414 с.
6. Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін. ; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків : Право, 2014. 348 с.
7. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
8. Курс адміністративного права України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко та ін. / за ред. В.В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
9. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер.авт.кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін. ; за заг.ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
10. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія. Львів : Львівський інститут внутрішніх справ, 1995. 312 с.
11. Судова практика розгляду кримінальних справ про службові злочини з ознаками корупційних діянь (статті 364, 365 та 368 Кримінального кодексу України), а також справ про адміністративну відповідальність за порушення вимог Закону від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією»: Лист Верховного Суду України від 01.04.2008. *Вісник Верховного Суду України*, 2009, 00, № 6, № 7.

